

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Möttönen, Sakari; Salo, Miikka; Konttinen, Esa

Title: Turvekiista paljastaa demokratian puutteita

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Alue- ja ympäristötutkimuksen seura, 2022

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Möttönen, S., Salo, M., & Konttinen, E. (2022, 15.9.2022). Turvekiista paljastaa demokratian puutteita. Versus. <https://www.versuslehti.fi/tiededebatti/turvekiista-paljastaa-demokratian-puutteita/>

TIEDEDEBATTI

Turvekiista paljastaa demokratian puutteita

15.9.2022

Lukuaika: 11 min.

Teksti perustuu kirjoittajien aikaisempiin julkaisuihin: Möttönen, S., Konttinen, E. & Salo, M. (2016) [Ei vettä rantaa rakkaampaa – Asukkaiden arvioita Saarijärven reitin tilasta ja muutoksista](#) (Keski-Suomen liitto. *Sarja B* 203), Konttinen, E., Salo, M. & Möttönen, S. (2018) [Turvetuotannon sosiaalisen toimiluvan menetys Saarijärven reitillä](#) (*Alue & Ympäristö* 47:1, 62–78), Möttönen, S., Konttinen, E. & Salo, M. (2020) [Keskisuomalainen turveprotesti. Pelastetaan reittivedet ry:n tarina](#) (*Yfi julkaisuja – Yfi publications* 8.), sekä vielä julkaisemattomaan artikkelikäsikirjoitukseen Möttönen, S., Salo, M., Litmanen T. & Konttinen, E. (2022) Ympäristönsuojelulaki vuotaa. Turvekiista tunnustuskamppailuna.

Sen lisäksi, että koskemattomien luonnonvarojen hyödyntäminen pilaa alkuperäistä luontoa, se tuottaa usein haittoja myös ihmisille. Kansalaisten näkökulmasta kysymys on ympäristöoikeudenmukaisuudesta, jolla tarkoitetaan sitä, että luonnonvarojen käytöstä koituvien hyötyjen ja haittojen pitäisi kohdistua tasapuolisesti ja sosiaalisesti oikeudenmukaisesti eri ihmisryhmiin. Haitoista kärsivät ihmiset ovat monissa tilanteissa ryhtyneet protestoimaan omaa lähiluontoa hyödyntävää toimintaa vastaan ja vaatineet julkista valtaa estämään toiminnan tai ainakin sääntelemään sitä tiukemmin. Tällainen ympäristökonflikti on syntynyt, kun turpeennostoalueiden lähellä asuvat ihmiset ovat vastustaneet turvetuotantoa, joka heidän mielestään pilaa vesistöjä. Tässä kirjoituksessa tarkastellaan, miten julkinen valta on reagoinut kansalaisten vaatimuksiin ja miksi kansalaiset ovat kokeneet, että he eivät ole saaneet oikeudenmukaista kohtelua osakseen. Tarkastelukohteemme on keskisuomalainen turvekiista.

Turvetuotannolla ei ole Saarijärven reitin varren asukailta saatua hyväksyntää eli sosiaalista toimilupaa

Tutkimuksessamme ”Ei vettä rantaa rakkaampaa” kartoitimme Keski-Suomessa kulkevan Saarijärven reitin varrella asuvien käsityksiä reitin tilasta ja tilaan vaikuttaneista tekijöistä. Reitti on Suomen ympäristökeskuksen luokituksen mukaan maakunnan huonoimmassa kunnossa oleva vesireitti. Kyselyssä tuli esille paikallisten ihmisten syvä luontosuhde, kun 77 prosenttia vastaajista piti luonnon virkistyskäytön merkitystä suurena tai erittäin suurena. Vesiluonnon merkityksen katsoi olevan erittäin suuri tai suuri 71 prosenttia vastaajista. Asukkaat pitävät tärkeänä myös suoluontoa, jonka näki merkitykseltään suurena tai erittäin suurena puolet asukkaista.

Saarijärven reittikuntien asukkailla oli tutkimuksemme mukaan yhdensuuntainen näkemys vesistön kunnan huonontumisesta ja sen syistä. Vuonna 2015 kyselyyn vastanneista 63 prosenttia arvioi, että vesien tila on huonontunut ja vain 8 prosenttia ei ollut havainnut huononemista. Pilaantumisen syiden arvioinnissa asukkaat pitivät turvetuotantoa suurimpana vesien saastuttajana. Kolme neljästä veden huonontumisen havainneesta vastaajasta katsoi turvetuotannon vaikuttaneen veden pilaantumiseen erittäin paljon (57 %) tai paljon (18 %). Toiseksi suurimpana vesien pilaajana pidettiin metsien ja soiden ojitusta, ja kolmanneksi suurin pilaaja oli asukkaiden mielestä peltojen lannoitus. Kyselyn vastaajista 28 prosenttia oli täysin samaa mieltä väitteen kanssa, että turvetuotanto pitäisi lopettaa kokonaan ja 20 prosenttia vastaajista oli väitteen kanssa jokseenkin samaa mieltä. Turvetuotantoa koskevan tarkemman analyysimme perusteella pystyimme tekemään päätelmän, että turvetuotannolla ei ole Saarijärven reitin varren asukkailta saatua hyväksyntää eli sosiaalista toimilupaa.

Protestointia turvetuotantoa vastaan

Jatkotutkimuksemme ”Keski-suomalainen turveprotesti. Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen tarina” perustuu turvetuotantoa vastustavan protestiliikkeen aktiivien haastatteluihin ja liikkeen perustaman yhdistyksen asiakirjoihin. Tutkimuksessa selvitimme, minkälaisia kokemuksia ja havaintoja on turvetuotannon vastaisen protestoinnin taustalla ja miten julkinen hallinto on vastannut kansalaisten vaatimuksiin.

Asukkaista on tuntunut epäoikeudenmukaiselta, että heidän ympäristöään turmellaan, jotta kaupunkien asukkaat saavat edullista lämpöenergiaa. Paikallinen väestö on kokenut, ettei ole pystynyt vaikuttamaan turvetuotantoa koskevaan päätöksentekoon. Kansalaisten mielipiteitä voi tulkita niin, että viranomaiset eivät ole pystyneet pitämään ympäristönsuojelulaissa todettua lupausta: estää lähiympäristön yleisen viihtyvyyden ja virkistyskäytön heikentymistä ja turvaamaan kansalaisille mahdollisuutta vaikuttaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon.

Saarijärnessä liettynyt verkko. Kuva: Juha Piilola

Kansalaiset protestoivat turvetuotantoa vastaan ottamalla yhteyttä viranomaisiin, kirjoittamalla lehtiin, tekemällä aloitteita ja valituksia. Saarijärven reitin kuntien asukkaat luovuttivat vuonna 2009 ympäristöministeri Paula Lehtomäelle 3400 nimeä sisältäneen adressin, jossa turvetuotanto todettiin vesien pilaantumisen suurimmaksi syyksi ja vaadittiin valtiovalalta vesistöjen puhdistustoimia. Adressin allekirjoittajien määrä oli noin 20 % kuntien väkiluvusta.

Turvekiista kärjistyi entisestään, kun Keski-Suomen liitto alkoi vuonna 2007 valmistella 3. vaihemaakuntakaavaa, jonka tarkoituksena oli turvata Keski-Suomen maakunnassa energiahuollon tarvitseman turvetuotannon tarpeet. Kaavaluonnoksen tultua julki kansalaiset hämmästyivät, kuinka paljon kaavaan oli merkitty turpeennostoalueita. Turvetuotantoa vastustava vesistöliike koki, ettei Keski-Suomen liitossa kaavan laatijat eivätkä maakunnalliset päättäjät ottaneet vakavasti kansalaisten huolia ja vaatimuksia. Liikkeen johtohenkilöt tekivät päätelmän, että voimia on koottava ja vaikuttamista tehostettava. *"Ei tässä muu auta kuin perustaa yhdistys"*, he totesivat. Pelastetaan reittivedet -yhdistys (PRV) perustettiin vuonna 2011.

PRV perustettiin välittämään huolia ja esittämään vaatimuksia julkiselle vallalle

Yhdistys otti keskeiseksi tavoitteeksi vaikuttaa julkiseen poliittis-hallinnolliseen järjestelmään vaatien, että polttoturpeen nostoa on rajoitettava ja pitemmällä tähtäyksellä turpeennostosta on luovuttava kokonaan. PRV tavoitteli osallisuutta turvetuotannon sääntelyjärjestelmässä.

Lähiympäristöstään huolestuneet kansalaiset ja heitä edustanut PRV-yhdistys kokivat, että maakunnallisten instituutioiden vastuuhenkilöistä, poliitikoista sekä turvealan ja elinkeinoelämän johtajista muodostunut vaikuttajien verkosto suojeli turvetuotantoa eikä välittänyt kansalaisten vesistöhuolesta. Verkosto piti turvetta tärkeänä maakunnan talouden edistäjänä sulkien ulkopuolelleen vesien puhtaudesta huolestuneen yhdistyksen.

”Ei sitä laiturin nokasta tuijottamalla pysty veden laatua arvioimaan”

Turvekiistassa kansalaisjärjestöjen ja viranomaisten väliset suhteet ovat olleet monien ristiriitojen sävyttämiä. Ensinnäkin, viranomaiset vähätelivät kansalaisten havaintoja veden pilaantumisesta. Viranomaiset tukeutuivat omiin vedenlaadun mittareihin, jotka eivät tunnistaaneet turvealueilta valuvan humuksen aiheuttamaa vesien pilaantumista. Veden saastumisesta kertoville asukkaille sanottiin: *”Ei sitä laiturin nokasta tuijottamalla pysty veden laatua arvioimaan”*. Vesien rannalla asuvista tuntui loukkaavalta väite, etteivät he pysty erottamaan puhdasta ja likaista vettä toisistaan. Toiseksi, viranomaiset eivät tunnustaneet tarvetta tehdä yhteistyötä veden laadusta haittaa kokevien asukkaiden kanssa. Katsottiin, että lakisäätöiset mahdollisuudet muistutusten ja valitusten tekemiseen turvaavat kansalaisille riittävät vaikutusmahdollisuudet.

Kolmanneksi, kansalaisten huoliin omien lähivesien puhtaudesta suhtauduttiin välinpitämättömästi. Kansalaiset kokivat, että turvetuotannon taloudellisia hyötyjä kuten huoltovarmuuden turvaamista, turvetuotannon työllisyysvaikutuksia ja sen tuottamia verotuloja pidettiin niin tärkeinä, että niiden rinnalla vähäistä poliittista merkitystä omaavan ja etäällä valtakeskuksista elävän ihmisryhmän kokema vesistöhaitta on vähäpätöinen asia. Neljänneksi, julkisissa instituutioissa ei tunnistettu ristiriitaa turvetuotannon teknis-taloudellisten arvojen ja kansalaisten vesiluontoon kiinnittyvien sosiaalisten, kulttuurillisten ja elämäntapaan liittyvien arvojen välillä. Ei ymmärretty tai tunnustettu asukkaiden tunnetta puhtaan luonnon merkityksestä.

Iloista onkimista puhtailla vesillä. Kuva: Jaakko Koppinen

PRV-yhdistys löysi kuitenkin turvetuotannon suojaverkosta sisään mentävän aukon. Vesien puhtaudesta huolta kantavien asukkaiden ja Keski-Suomen liiton välit olivat turvekaavan laatimisen aikana

varaukselliset. Kansalaisten kielteinen palaute kaavasta ja ”Ei vettä rantaa rakkaampaa” -tutkimus saivat aikaan sen, että liiton suunnittelujohto tunnusti, että veden laadun virallisten mittausten ja kansalaisten käsitysten välillä on ristiriita, ja että PRV-yhdistyksellä on kykyä edistää vesien suojelua, joka kuuluu myös liiton tehtäviin.

Turvamerkinnot poistettiin vaihemaakuntakaavan tarkistuksessa. Liitto valtuutti PRV-yhdistyksen koordinoimaan toimia Keski-Suomen vesistöjen tilan parantamiseksi. Tähän työhön yhdistys ryhtyi järjestämällä yhteistyökumppaneiden kanssa Keski-Suomen liiton avustuksen ja oman varainhankinnan turvin Järvipäivät 2019 -tapahtuman. Päivien teemana oli puhtaiden vesistöjen merkitys matkailulle sekä ihmisten virkistäytymiselle ja hyvinvoinnille. Päivät kokosivat laajan joukon keskisuomalaisen vesiympäristön puhtauden puolesta toimivia yhteisöjä ja kansalaisia.

Yhteistyösuhde Keski-Suomen liiton kanssa vaikutti siihen, että yhdistys alkoi protestointia enemmän painottaa vesistöjen puhdistamiseksi tehtävää työtä. Tästä esimerkkinä on Taimen takaisin Saarijärven reitille -hanke, jossa pyritään saamaan vedet niin puhtaiksi, että taimen voi taas nousta, kutea ja lisääntyä reitillä. PRV katsoi, että se voi samalla saavuttaa alkuperäisen tavoitteensa reittiveden puhdistumisesta, koska taimen voi lisääntyä vain puhtaissa vesissä. PRV on pystynyt kokoamaan julkisista toimijoista, yrityksistä, oppilaitoksista ja kansalaisista verkoston, jonka hankkiman rahoituksen turvin on tehty suunnitelma toimenpiteistä, joilla reitti saadaan taimenelle elinkelpoiseksi. Yhdistyksen tarkoituksena on saada hankkeelle vastuutaho, joka jatkossa huolehtii suunnitelman toteutuksesta.

Kalastusta Karstulan Pääjärvellä. Kuva: Kalle Laitinen

PRV-yhdistystä vastassa on ollut turpeen käyttöä koskeva julkinen hallintajärjestelmä, jossa taloudellisten eturyhmien ja virkahenkilöiden välinen yhteistoiminta päätöksenteossa on ollut tiivistä. Vaikka järjestelmässä turvetuottajilla ja niiden tukijoilla on ollut vahva asema, näyttää siltä, että sidosryhmien mahdollisuuksissa välittää intressejään poliittiseen päätöksentekoon ja toimeenpanoon on tapahtumassa muutoksia.

Turveteollisuuden vaikutusvalta kansallisissa turpeen sääntelyä koskevissa työryhmissä näyttää heikentyneen 2000-luvun kuluessa. Tässä on taustalla turpeen energiapoliittisen merkityksen väheneminen kiristyvän ilmastopolitiikan myötä, kun käyttöön otettu päästökauppa on viime vuosina alkanut toimia sen säätämiseksi tavoitellulla tavalla. Turpeesta on tullut tämän myötä energiantuotannossa pääosin kannattamatonta ja esimerkiksi Rinteen ja Marinin hallitusohjelmat (2019) totesivat, että nykyennusteiden mukaan turpeen energiakäyttö päättyy 2030-luvun aikana päästöoikeuden hinnan noustessa. Lisäksi nykyisen hallituksen aktiivisena tavoitteena on, että turpeen käyttö vähintään puolitetaan vuoteen 2030 mennessä.

Suomalaisessa turpeen käytön sääntelyä koskevassa järjestelyssä turvepolitiikan ytimenä on ollut turveteollisuuden taloudellisten intressien sekä ympäristöhallinnon ja myöhemmin myös Suomen luonnonsuojeluliiton edustaman ympäristönsuojeluintressin yhteensovittaminen. Tässä ympäristössä PRV ei ole pystynyt saamaan aikaan tavoittelemansa käännettä turvetuotannon keskeiseen sääntelyprosessiin, eli ympäristölupien myöntämiseen ja niiden valvontaan. Kuitenkin PRV katsoo osaltaan vaikuttaneen siihen, että ympäristölupahakemuksia on hylätty enenevässä määrin turvetuotannon vesistövaikutusten vuoksi. Pelastetaan reitit -yhdistyksellä ja vastaavilla järjestöillä on ollut myös vaikutusta siihen, että kansalaisten suhtautuminen turvetuotantoon on muuttunut 2000-luvulla kielteiseksi.

Miten ympäristöhallintaa tulisi kehittää?

Turvekiistassa on paljastunut julkisen hallinnon ja kansalaisten välisen suhteen ongelmia. Samalla se tuo esille ympäristöhallinnan puutteita kansalaisten osallisuudessa ja suorissa vaikuttamismahdollisuuksissa. Ympäristöhallinnan toimivuutta ja demokraattisuutta voitaisiin parantaa seuraavanlaisilla toimilla.

Ensinnäkin, ihmisten havainnot tulee tunnustaa näytöksi ympäristön pilaantumisesta erityisesti, kun on kyse vesistöjen hajakuormituksesta. Päätöksenteon perustaksi pitää kehittää mittaus- ja arviointimenetelmiä, joissa yhdistyy luonnontieteellinen mittaustieto ja kansalaishavaintojen systemaattinen kerääminen. Kansalaisvalppautta tulee käyttää myös luontoa hyödyntävän toiminnan valvonnassa.

Toiseksi, haittaa kärsivät ja heidän edustajat tulee hyväksyä osallisiksi luontoa hyödyntävän toiminnan sääntelyprosesseihin. Paikallista väestöä edustavat kansalaistoimijat tulee tunnustaa ympäristöhallinnassa tasavertaisiksi niiden toimijoiden kanssa, jotka saavat taloudellisia etuja luonnon hyödyntämisestä. Tehokkaiden osallistumismuotojen avulla saadaan ympäristönsuojelun edistämiseen kansalaisten kyky havainnoida ympäristöuhkia, paljastaa saastumisen lähteitä ja korjata vaurioita.

Kolmanneksi, kansalaisten huoliin ja vaatimukseen tulee suhtautua vakavasti, vaikka ne asettavat kyseenalaiseksi vakiintuneiden intressipiirien edut. Julkisen hallinnon toimien ja päätösten yhteydessä tulisi arvioida, minkälaisia haittoja niillä voi olla vähemmistöryhmille, joiden ääni ei kanna päätöksentekijöiden korviin.

Neljänneksi, luontoa hyödyntävää toimintaa ei tule nähdä vain hyötyjen ja haittojen suhteena. Huomioon tulee ottaa, että ihmisille luonto liittyy paikalliseen identiteettiin ja historiaan sekä kiinnittyy sosiaalisiin ja kulttuurillisiin arvoihin. Luonto tuottaa ihmisille hyvinvointia ja nautintoja, joita ei voida arvioida taloudellisina suureina.

SAKARI MÖTTÖNEN, MIIKKA SALO JA ESA KONTTINEN

Otsikkokuva: Kalle Laitinen

Lähteitä

Konttinen, E., Salo, M. & Möttönen, S. (2018). Turvetuotannon sosiaalisen toimiluvan menetys Saarijärven reitillä. *Alue ja Ympäristö* 47:1, 62–78.

Möttönen, S., Konttinen, E. & Salo, M. (2020). Keskisuomalainen turveprotesti. Pelastetaan reittivedet ry:n tarina. *Yfi julkaisuja – Yfi publications* 8. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Möttönen, S., Konttinen, E. & Salo, M. (2016). Ei vettä rantaa rakkaampaa – Asukkaiden arvioita Saarijärven reitin tilasta ja muutoksista. Keski-Suomen liitto. *Sarja B* 203. ISBN 978-951-594-487-0, sähköinen. Jyväskylä. Keski-Suomen liitto.

Möttönen, S. & Niemi, O. (2020). Järvipäivät 2019. Joet, järvet ja suot – elämäniloa, terveyttä ja elinvoimaa. Pelastetaan reittivedet. Jyväskylä.

Möttönen, S., Salo, M., Litmanen T. & Konttinen, E. (2022). *Ympäristönsuojelulaki vuotaa. Turvekiista tunnustuskamppailuna*. Julkaisematon artikkelikäsitelmä.

*Risteyksessä on Versuksen ja Alue- ja ympäristötutkimuksen seuran (AYS) yhteinen teemajulkaisusarja. Ensimmäinen Risteyksessä-teema käsittelee soidensuojelua ja suopolitiikkaa. Lue lisää: **Risteyksessä***

Sakari Möttönen

Möttönen (HTT, dosentti, sosiaalineuvos) on tehnyt työuransa kunnallisissa johtamis- kehittämis- ja hallintotehtävissä. Hän on toiminut mm. Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveysjohtajana ja kehitysjohtajana. Möttönen on osallistunut valtakunnallisten ja paikallisten järjestöjen hallintoelimiin. Hänen tutkimus- ja julkaisutyönsä on kohdistunut kuntien tuloksellisuuteen ja strategioihin, kansalaisyhteiskunnan toimivuuteen sekä järjestötoimintaan.

Miikka Salo

Salo (YTT) toimii yliopistonlehtorina Jyväskylän yliopiston Wisdom-tutkijayhteisön Polku 2.0 -hankkeessa, jossa kehitetään kestävyysopetusta jatkuvan oppimisen tarpeisiin. Salon keskeisiä tutkimuskohteita ovat energiapolitiikka, kansalaisyhteiskunta ja planetaarinen hyvinvointi.

Esa Konttinen

Konttinen (YTT, dosentti) on tehnyt työuransa Jyväskylän yliopiston sosiologian yksikössä opetus- ja tutkimustehtävissä. Hän hoiti yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksessa kansalaisyhteiskunnan tutkimuksen määräämää professuuria vuosina 2007–2013. Konttisen keskeisiä tutkimusaloja ovat professioiden sosiologia ja ympäristökonfliktien ja -liikkeiden tutkimus. Näiltä alueilta hän on julkaissut artikkeleita ja teoksia, joita on käytetty myös oppimateriaaleina useissa yliopistoissa.

LUE KOMMENTAARI

Kari-Matti Vuori: Soiden ja metsien käytön demokratiavaje aiheuttaa luontohaittoja
